

Молчанова О.М.,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та
педагогіки Донецького університету
внутрішніх справ
oksanamolchanova@ukr.net

ТРАВМАПЕДАГОГІКА ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗДАТНОСТІ ДО НАВЧАННЯ ДИТИНИ

Сучасна система освіти перебуває у стані пошуку нових підходів, які б дозволяли ефективно працювати з дітьми, що мають різний життєвий досвід та особливі освітні потреби. Особливої уваги потребують діти й підлітки, які зазнали психологічної травми внаслідок воєнних дій, втрати близьких, насильства, вимушеного переселення чи інших кризових ситуацій. Травматичний досвід значною мірою впливає на емоційний, когнітивний та соціальний розвиток дитини, що, у свою чергу, відбивається на її здатності до навчання та спілкування. У цьому контексті актуальності набуває травмапедагогіка — інноваційний напрям у педагогічній практиці, що інтегрує знання педагогіки, психології та соціальної роботи для створення безпечного освітнього середовища.

Досвід Німеччини у сфері травмапедагогіки, що почав активно формуватися після Другої світової війни, є одним із найпоказовіших прикладів інтеграції підтримки дітей із травматичним досвідом у систему освіти та соціальної допомоги. У країні функціонують професійні асоціації та об'єднання з травмапедагогіки, а також реалізуються спеціальні програми підготовки педагогів і вихователів. Вони охоплюють питання роботи з наслідками травми, техніки саморегуляції та методи надання підтримки. Німецький підхід став основою для міжнародної практики допомоги дітям, які пережили військові конфлікти, насильство чи втрату батьків. Особливо він довів свою ефективність у роботі з дітьми-біженцями. Так, з 2015 року в Німеччині було відкрито багато освітніх центрів для дітей, постраждалих від війни в Сирії та інших країнах, а нині подібна діяльність активно поширюється і на українських дітей-переселенців [1].

Основними принципами травмапедагогічного підходу є наступні: травмочутливе ставлення (повага до кожного учасника та делікатність у взаємодії); довіра й повага у стосунках (дотримання безпечної дистанції під час комунікації, терпіння, готовність приймати можливі розчарування та впевненість у стабільності контакту незалежно від поведінки людини); прозорість і залучення (чітке пояснення цілей і форм взаємодії, активне включення учасників у процес, створення можливостей відчувати власну ефективність); інтеграція травматичного досвіду (осмислення події через позитивні переживання (радість), що поєднують мислення, емоції та тілесність, дозволяючи зупинити розвиток травматичного процесу); принцип значущої причини (визнання, що за будь-якою поведінкою стоять добрі наміри, навіть якщо вона створює труднощі для оточення, розуміння мотивів як основа шанобливого ставлення до особистості); самоефективність через підтримку (невеликі дії, які допомагають дитині взяти відповідальність за ситуацію та самостійно її вирішити, сприяючи особистісному зростанню); орієнтація на ресурси (відкриття й відображення внутрішніх і зовнішніх опор, на які можна покладатися у складних обставинах) [4].

Інноваційність травмапедагогіки проявляється у її міждисциплінарності. Вона інтегрує методи психологічної допомоги (когнітивно-поведінкова терапія, арттерапія, тілесно-орієнтовані практики) в освітній процес. Значна увага приділяється мистецтву та його впливу на особистість. Такий підхід дозволяє не лише зменшити прояви посттравматичного стресового розладу, а й формувати в учнів навички емоційної грамотності, стійкості та соціальної адаптації [1; 2].

Особлива роль відводиться вчителю, який має виступати не лише носієм знань, а й наставником, фасилітатором процесу відновлення та підтримки. І тут помічним постає метод ненасильницького спілкування, розроблений Маршаллом Розенбергом, який слугує інструментом у побудові довірливих і підтримувальних стосунків між учителем та учнем у травмапедагогічному підході [3]. Його застосування ґрунтується на чотирьох основних елементах: спостереження, почуття, потреби та прохання. Основними прийомами такої комунікації є зосередження педагога на описі фактів і вираженні власних

почуттів, що створює безпечний простір для спілкування та знижує напругу; вмінні бачити за поведінкою дитини її справжні потреби (у безпеці, визнанні, підтримці), а не лише зовнішні прояви емоцій; формуванні довіри через повагу та увагу до дитини: залучення дитини до процесу вирішення конфліктів через діалог, що дає їй можливість бачити власні ресурси та брати на себе відповідальність. У поєднанні з травмапедагогічними принципами цей підхід сприяє не лише кращим стосункам між учителем і учнем, а й позитивному розвитку особистості дитини.

Дослідження показують, що в освітніх закладах, де впроваджуються елементи травмапедагогіки, знижується рівень тривожності учнів, покращується дисципліна та підвищується мотивація до навчання (Brunzell, Waters & Stokes, 2016) [5].

Отже, травмапедагогіка є важливим інноваційним педагогічним напрямом, який поєднує в собі виховні та терапевтичні елементи, сприяє подоланню наслідків психологічної травми й створює умови для цілісного розвитку особистості дитини. Її впровадження в освітню практику є одним із ключових напрямів розвитку сучасної педагогіки, особливо в країнах, що переживають соціальні й військові кризи.

Література

1. Іванюк І. В., , Паращенко Л. І. Травмапедагогіка: принципи й методи роботи в українській школі. *Забезпечення психологічної підтримки та адаптації українців у повоєнний період*, 2024. URL: <https://conf.krok.edu.ua/PPSAU/PPSAU-2024/paper/view/2737>
2. Молчанова О.М. Використання практичних аспектів психологічної підтримки здобувачів освіти у процесі викладання психології. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е.О. Дідоренка*, 2025. Випуск 2. С.136-142
3. Розенберг Б. Маршал. Ненасильницьке спілкування. Мова життя. ТОВ «Видавництво «Ранок», 2020. 258 с.

4. Штраубе Мінка і Мартін. Кризова і травмапедагогіка. З практичними прикладами. Методичний посібник. К.: ФОП Сачек П.В., 2024. 40 с.
5. Brunzell, T., Waters, L., & Stokes, H. (2016). Trauma-informed positive education: Using positive psychology to strengthen vulnerable students. *Contemporary School Psychology*, 20(1), 63–83.